

<https://doi.org/10.70265/BBDU1894>

ОПЕРАТИВНОТО ИЗКУСТВО В XXI ВЕК – ДИЛЕМАТА МЕЖДУ ДОКТРИНАЛНАТА ПОСЛЕДОВАТЕЛНОСТ И АДАПТИВНАТА НЕОБХОДИМОСТ

Милко Стефанов

OPERATIONAL ART IN THE 21ST CENTURY – THE DILEMMA BETWEEN DOCTRINAL CONSISTENCY AND ADAPTIVE NECESSITY

Milko Stefanov

Резюме: Публикацията представя анализ на основно предизвикателство в съвременното военно изкуство. Оперативното изкуство е представено като когнитивната дейност, свързваща стратегическите цели с тактическите действия. Основната теза е, че успехът на оперативно ниво не е въпрос на избор между строго придържане към доктрината или неограничена адаптивност, а се крие в постигането на синтез между двете. Обосновано се твърди, че военната доктрина не трябва да се разглежда като неподлежащ на промяна набор от правила, а като ръководна рамка, която осигурява споделено разбиране и изходна точка за планиране.

В заключение, публикацията обобщава, че бъдещето на оперативното изкуство зависи от способността на въоръжените сили да насърчават адаптивно мислене чрез обучение и образование, да разработват гъвкави доктринални рамки, и да изграждат организационна култура на непрекъснато учене и проактивна адаптация.

Ключови думи: оперативно изкуство, военна доктрина, адаптивност, съвременни конфликти

Summary: The publication presents an analysis of a major challenge in contemporary military art. Operational art is presented as the cognitive activity that links strategic goals with tactical actions. The main thesis is that success at the operational level is not a matter of choosing between strict adherence to doctrine or unlimited adaptability, but lies in achieving a synthesis between the two. It is argued that military doctrine should not be viewed as an unchangeable set of rules, but as a guiding framework that provides a shared understanding and a starting point for planning.

In conclusion, the publication summarizes that the future of operational art depends on the ability of armed forces to promote adaptive thinking through training and

education, to develop flexible doctrinal frameworks, and to build an organizational culture of continuous learning and proactive adaptation.

Keywords: *operational art, military doctrine, adaptability, modern conflicts*

УВОД

Съвременните конфликти се характеризират с бързи технологични промени, възход на хибридните заплахи, информационно насищане и размиване на границите между състоянието на война и мир. В тази непредсказуема среда, въоръжените сили са изправени пред предизвикателството да намерят адекватен отговор, който да балансира между утвърдените принципи и необходимостта от гъвкавост. Казуси като войните в Ирак, Афганистан, Нагорни Карабах и особено продължаващата руско-украинска война служат като реална лаборатория, която демонстрира как неспособността за адаптация или сляпото придържане към остарели доктрини водят до провали, докато иновативното мислене и бързата промяна могат да осигурят решаващо предимство. Това превръща изследването на диалектичната връзка между доктрина и адаптация не просто в теоретично упражнение, а в практическа необходимост за ефективността на оперативното изкуство и успеха на военните операции.

Целта на настоящата статия е да се разкрият предизвикателствата в търсенето на баланс между придържането към утвърдени и доказани военни доктрини и стратегии и нуждата от адаптивност и гъвкавост за адекватен отговор на непрекъснатата променящата се оперативна среда, характерна за съвременните конфликти.

Обект на изследване е оперативното изкуство в контекста на XXI век. То е разгледано като централен елемент от триадата на военното изкуство, разположен между стратегията и тактиката.

Предметът на изследване е дилемата в оперативното изкуство между доктриналната последователност и адаптивната необходимост.

Работната хипотеза в публикацията е, че успехът в операциите от съвременните конфликти не се постига чрез избор между стриктно придържане към военната доктрина или неограничена адаптивност, а чрез постигането на синтез между двете. Допуска се, че военната доктрина не е статичен набор от правила, а ръководна рамка, която осигурява общо разбиране, интелектуална основа и изходна точка за планиране. Адаптивността се проявява като творчество, критична преценка и интелектуална гъвкавост на командирите. Тя е елементът, който позволява ефективно и иновативно действие в доктриналната рамка, а при необходимост и извън нея, за да се отговори на предизвикателствата на конкретната оперативна среда. Следователно,

ефективността на оперативното изкуство е пряко зависима от способността на военните лидери и организации да поддържат това динамично равновесие, като разглеждат доктрината и адаптивността не като противоположности, а като взаимодопълващи се елементи на единен когнитивен процес.

1. ОПЕРАТИВНО ИЗКУСТВО, ДОКТРИНИ И НЕОБХОДИМОСТТА ОТ АДАПТАЦИЯ

Оперативното изкуство представлява теория и практика по подготовката и воденето на съвременните съвместни или самостоятелни операции. В своята същност то определя начините за водене на операцияите и предоставя изходни данни на тактиката за водене на боя, като същевременно е подчинено на стратегическите цели и замисъл. Доктрината за планиране на операции (НП-05) определя оперативното изкуство като използване на войски и сили за постигане на стратегически и оперативни цели чрез планиране, организиране, интегриране и реализиране на стратегии, кампании и операции, като се пояснява, че това е изражение на човешката способност да се интегрира творческо мислене, интуиция и въображение със знания, умения и опит (НП-05, 2018). Според доктриналните разбирания на САЩ, оперативното изкуство е когнитивният подход на командирите и щабовете – подкрепен от техните умения, знания, експертиза, креативност и преценка – за разработване на стратегии, кампании и операции за организиране и използване на военни сили чрез интегриране на цели, начини и средства (JP 5-0, 2020). Това определение подчертава интелектуалния и творчески характер на оперативното изкуство. Една по-ранна дефиниция от доктрината „Операции“ на сухопътните сили на САЩ от 2016 г. го описва по-сбито като преследване на стратегически цели, изцяло или частично, чрез подреждането на тактически действия във времето, пространството и целта (ADP 3-0, 2016). Тази формулировка акцентира върху трансформиращата роля на оперативното изкуство – превръщането на поредица от тактически успехи или неуспехи в оперативни и в крайна сметка стратегически резултати. По този начин оперативното изкуство действа като свързващ елемент, която осигурява съгласуваност и целенасоченост на военните усилия, свързвайки тактическите действия със стратегията чрез планирането и провеждането на ефективни кампании и мащабни операции (Chersicla, 2023).

За Великобритания оперативното изкуство е динамичен и интелектуален процес за планиране и водене на кампании, който свързва тактическите действия със стратегическите цели чрез интегрирано използване на всички инструменти на силата, в тясна координация със съюзниците. Най-новото издание на британската

отбранителна доктрина (JDP 0-01, UK Defence Doctrine) въвежда интегрираното действие като трети основен принцип, наред с традиционните за британската армия мисийно командване и маневрен подход (JDP 0-01, 2022). Интегрираното действие отразява нуждата от тясно съгласуване на военните действия с останалите инструменти на държавната власт (дипломатически, икономически), както и с действията на съюзници и партньори. То също така отчита разширяването на бойното пространство до пет оперативни домейна (суша, въздух, море, космос и киберпространство). Британската доктрина също подчертава, че оперативното изкуство е преди всичко когнитивен процес. То разчита на уменията, знанията, опита, креативността и преценката на командирите и техните щабовете.

Различните дефиниции, макар и с нюанси, последователно изтъкват интегративната и когнитивна същност на оперативното изкуство. То не е просто сбор от процедури или механично прилагане на правила, а сложен мисловен процес. Този процес изисква от военните лидери не само дълбоки познания, но и способността за творчество, критична преценка и разбиране на сложните взаимовръзки между различните нива и аспекти на войната. Ефективността на оперативното изкуство е пряко зависима от качеството на мислене на командирите и техните щабовете, което от своя страна поставя високи изисквания към тяхната подготовка, образование и непрекъснато развитие.

Оперативното изкуство е концептуално подчинено на стратегията и служи като връзка между стратегическите цели и тактическите действия, необходими за тяхното постигане. В този смисъл, доктрината трябва да предоставя ясни насоки за това как основните принципи, извлечени от военната теория и историческия опит, да бъдат прилагани ефективно в реалния свят, където залогът са човешки животи (Piatt, 1999). Тези ръководни документи са практически инструменти, предназначени да насочват и координират военните действия на оперативно ниво.

Самият дебат адаптивност срещу доктрина може да бъде отчасти повлиян от начина, по който се дефинира и възприема понятието доктрина. Ако доктрината се разглежда като твърд, неподлежащ на промяна набор от правила, тогава адаптивността естествено изглежда като нейно отрицание или нарушение. Ръководството за развитие на националните концептуални и доктринални документи на въоръжените сили определя доктрината като утвърдена публикация, описваща основните професионални знания и умения, необходими за постигане на желаните резултати. Дефиницията е допълнена с пояснението, че въпреки че принципите са официално утвърдени, те изискват оценка преди прилагането им в конкретни условия (Прокопиев, и др., 2021).

Освен това доктрината на въоръжените сили на Република България разглежда понятието военна доктрина като система от основополагащи принципи, която макар да има задължителен характер, допуска творчество при прилагането си (НП – 01, 2017). Доктрината на Военновъздушните сили на САЩ се описва като официален съвет, който изисква преценка при прилагането и препоръчва, но не задължава определени действия (Lemaу, 2020). Освен това доктрината трябва да се фокусира върху прилагането на концепции към настоящите операции и да надхвърля непосредствените технологични условия, за да не бъде обезсилена от бързо променящите се способности (Piatt, 1999). Тези гледни точки показват, че доктрината не е непременно статична или ограничаваща по своята същност. Следователно потенциалният конфликт може да не е между адаптивността и доктрината, а между адаптивността и догматичното, некритично или неадекватно прилагане на доктрината, или прилагането на остаряла такава, която вече не отговаря на реалностите на съвременното бойно поле. Това предполага, че самата доктрина трябва да притежава елементи на адаптивност и да насърчава гъвкавото мислене у тези, които я прилагат.

Военната доктрина и стратегия формират интелектуалната и нормативна рамка, в която се осъществява оперативното изкуство. Военната доктрина се дефинира като система от основополагащи принципи, от които се ръководят въоръжените сили за постигане на определени цели. Тя има задължителен характер, но същевременно предполага възможност за творчески подход при нейното прилагане в конкретни ситуации (НП – 01, 2017). Военната стратегия, от своя страна, е ясна и съгласувана рамка за справяне с предизвикателствата пред сигурността и обхваща теорията и практиката за постигане на военните стратегически цели, като по този начин представлява главна съставна част на военното изкуство (Национална отбранителна стратегия, 2025).

Националната отбранителна стратегия на Република България изрично подчертава основната роля на адаптивността и гъвкавостта за въоръжените сили. Адаптивността се разбира като необходимост от непрекъснато приспособяване към промените в средата за сигурност, което включва анализ на поуците от минали и настоящи конфликти, отчитане на въздействието на нововъзникващи и революционни технологии, промените във формите и методите на водене на война, както и интегрираното използване на всички инструменти на националната мощ. Гъвкавостта, от своя страна, се изразява в поддържането на гъвкави и боеготови сили, способни на бърз преход от едно функционално състояние в друго и на провеждане на координирани и едновременни операции и действия във всички

оперативни домейни (Национална отбранителна стратегия, 2025). Подобен акцент върху гъвкавостта се открива и в доктриналните разбирания на военновъздушните сили на САЩ. Добре разработената доктрина може да предложи решение на повечето въпроси, което позволява на командирите и щабовете да съсредоточат своите усилия върху специфичните аспекти на конкретната ситуация, изискващи творчески и адаптирани решения. Тя трябва да позволява свобода на тълкуване и гъвкавост в приложението (Lemaу, 2020). Това показва, че адаптивността и гъвкавостта не са разглеждани като противоположност на доктрината, а по-скоро като желани качества, които трябва да бъдат заложени в самата нея и насърчавани чрез нея.

Връзката между доктрината и адаптивността е сложна и диалектическа. Доктрината може да бъде инструмент за подпомагане на адаптивността, когато предоставя обща отправна точка и интелектуални инструменти за решаване на военни проблеми и когато осигурява споделено разбиране за основните принципи и процедури (Piatt, 1999). Догматичното прилагане на детайлно разработената доктрина оставя малко място за преценка и инициатива. Освен това, когато не се отчитат фактори, като промени в оперативната среда, технологиите, характер на заплахите, специфичния културен, политически или географски контекст на операцията се възпрепятства възможността за адаптивност при вземането на решения. Политически, икономически или социални съображения могат да диктуват стратегически и оперативни подходи, които да модифицират или се отклоняват от приетата доктрина. Дори присъщо адаптивни рамки за планиране могат да бъдат ограничени от начина, по който военните професионалисти мислят за военните действия, особено ако съществува фокусиране върху битката и когнитивно отделяне на военните практики от политическите реалности (Deves, 2021). Освен това неясноти или противоречия в самата доктрина, като например смесването на концепциите за оперативно изкуство и оперативно ниво на войната в предишно издание на доктрината „Операции“ на сухопътните сили на САЩ, могат да доведат до намалена прецизност и ефективност при нейното прилагане (Eikmeier, 2015). Следователно ефективността на доктрината е свързана с нейния жизнен цикъл и процесите на нейната актуализация. Въоръжените сили трябва непрекъснато да адаптират своето развитие в съответствие с промените в средата за сигурност, включително поуки от конфликти и въздействието на новите технологии. Липсата на ефективни механизми за бързо извличане на поуки от практиката и тяхното интегриране в доктрината създава предпоставки за нейната неадекватност.

В крайна сметка, когнитивните способности на командирите и щабовете са посредникът между доктрината и адаптацията.

Оперативното изкуство е когнитивен подход, подкрепен от умение, знание, експертиза, креативност и преценка. То е използването на творческо мислене от командирите и когнитивен и творчески процес, който произвежда иновативни, адаптивни варианти за решаване на сложни проблеми (Eikmeier, 2015). Способността за адаптация изисква преценка, усет за ситуацията и знание какво да се прави. Оперативните рамки са ограничени от това как техните практикуващи мислят за военните действия. Дори най-добрата доктрина може да се провали, ако липсват когнитивните умения за нейното прилагане и адаптиране. Критичното мислене предоставя умения за изясняване на сложни понятия и дава възможност за прилагане на теорията в практиката на планирането и воденето на операции (Енев, 2021). Това отново насочва към важността на обучението и развитието на лидери, способни на такъв тип мислене – лидери, които могат да използват доктрината като основа, но и да я надхвърлят, когато ситуацията го изисква.

2. АДАПТИВНОСТТА В ОПЕРАТИВНОТО ИЗКУСТВО – КАЗУСИ ОТ ПРАКТИКАТА

Анализът на съвременните военни конфликти предоставя богата емпирична основа за изследване на ролята на адаптивността в оперативното изкуство. Тези конфликти демонстрират както успешни примери за адаптация към променящи се условия, така и сериозни предизвикателства и провали, произтичащи от недостатъчна гъвкавост или неадекватно прилагане на съществуващи доктрини.

2.1. Войната в Ирак (след 2003 г.)

Първоначалната фаза на войната в Ирак, известна като операция „Иракска свобода“, често се посочва като пример за успешно прилагане на оперативното изкуство. Бързият разгром на конвенционалните иракски сили демонстрира ефикасността на американските военни доктрини за водене на маневрена война и използване на технологично превъзходство. Въпреки това последвалият преход от операции с висока интензивност към продължителни стабилизиращи действия и противодействие на бунтовници (COIN) разкри значителни предизвикателства и наложи необходимостта от адаптация. Характерът на конфликта се промени, като коалиционните сили се изправиха срещу асиметрични заплахи, комплексна социално-политическа среда и необходимост от тясно взаимодействие с местното население и институции. Когато общественото мнение и политическият фокус се измества от чисто кинетични операции, това ограничава креативността и възможността за използване на оперативното изкуство в най-пълна степен (Taylor, 2021). Дженсън и Леонард в своя публикация посочват, че американската армия е навлязла в Ирак през 2003 г. с фалшиво чувство за сигурност относно начина, по който ще се развие войната

след падането на режима. Висши политически и в някои случаи военни лидери не са осъзнали напълно, че унищожаването на противниковите военни сили само по себе си няма да бъде достатъчно за постигане на дългосрочните стратегически цели в театъра на военните действия. Също така не е била оценена в пълна степен критичната роля на логистиката, адекватния числен състав на силите за стабилизация и цялостната стратегия като входящи данни за ефективното оперативно изкуство в по-късните фази на конфликта (Jensen & Leonard, 2021).

Казусът с Ирак илюстрира по категоричен начин как първоначалното успешно прилагане на доктрини, предназначени за конвенционална война, може да се окаже неадекватно при промяна в характера на конфликта. Той също така подчертава как политическите фактори и стратегическите решения (или липсата на такива за определени фази) могат съществено да повлияят, да наложат или дори да възпрепятстват необходимата оперативна адаптация. Войната в Ирак демонстрира императивната необходимост оперативното изкуство да включва предвиждане, планиране и подготовка за различните фази на един конфликт, включително и за сложните и продължителни усилия по стабилизиране и възстановяване.

2.2. Войната в Афганистан (2001-2021)

Войната в Афганистан (2001-2021) е пример за предизвикателствата пред прилагането на стандартни военни доктрини в изключително комплексна и неконвенционална оперативна среда. Коалиционните сили се озовават сред гражданска война, изправени пред дълбоко заплетен проблем с множество взаимозависими слоеве на конфликт и конкуренция (Tripodi, 2023). В този контекст традиционните подходи на оперативното изкуство, фокусирани предимно върху конвенционална междудържавна война, се оказват недостатъчни и налагат необходимостта от адаптация. Пример за това е промяната в подхода на британските сили в провинция Хелманд, които от края на 2007 г. преминават към популационно-центричен подход, фокусиран върху операции за влияние и некинетични дейности. Друг аспект на адаптацията са така наречените „bottom-up“ (отдолу-нагоре) иновационни процеси, при които войниците и младшите командири на място, изправени пред непосредствени тактически предизвикателства, генерират собствени решения и тактики (King, Hoffman, Galbereath, & Farrell, 2013).

Въпреки някои тактически адаптации, британските операции в Хелманд (2006-2010) са белязани от бавно приспособяване и цялостна неадекватност при справянето с поставените задачи, отчасти поради липса на достатъчно ресурси и всеобхватен гражданско-военен подход (Egnell, 2011). В своя публикация Грей посочва, че много от предизвикателствата произтичат от липса на придържане към

максимите на класическия COIN, включително липса на ясна и последователна политическа цел, недостатъчно и неточно разузнаване, хроничен дефицит на личен състав и институционална нагласа, която остава силно ориентирана към конвенционалните начини на водене на война, вместо към спецификите на COIN (Gray, 2014).

Изследвания на RAND Corporation подчертават редица поуки от операции за противодействие на бунтовници, много от които намират потвърждение или са били пренебрегнати в Афганистан. Сред тях са значението на гражданско-военното сътрудничество (подобно на програмата CORDS във Виетнам)¹, ефективността на програмите за амнистия и награди за извеждане на бойци от редиците на противника, необходимостта от ефективен граничен контрол за пресичане на външна подкрепа за бунтовниците и предимството на локалните усилия за стабилизиране пред амбициозни национални планове. RAND оспорва и прекалено опростения подход за печелене на сърцата и умовете, като твърди, че населението често се влияе повече от реалните алтернативи и конкретните ползи (RAND Army Research Division). Програмата CERP (Commander's Emergency Response Program) е друг пример за това как добри намерения, съчетани с погрешно разбиране на афганистанската култура, местната икономика и самата природа на конфликта, както и липсата на експертиза у военните за провеждане на икономическа помощ, са довели до това, че милиарди долари не само не са постигнали целите си, но в някои случаи дори са възпрепятствали устойчивото развитие и са засилили бунтовническите настроения (Jensen, 2019).

Ранните етапи на COIN операциите в Афганистан (2002-2004) също предоставят ценни уроци. Те разкриват хибридният характер на заплахата (комбинация от талибани, Ал Кайда, престъпни групи и наркотрафиканти) и подчертават необходимостта от политическо решение като крайна цел, адекватна и всеобхватна разузнавателна дейност, активното използване и подкрепа на местни сили за сигурност, както и проявата на стратегическо търпение. Идеята за малки, но постоянно присъстващи коалиционни подразделения, които осигуряват сигурност и подпомагат местното управление, е посочена като потенциално работещ модел в определени контексти (Celeski, 2005).

Казусът с Афганистан е пример за предизвикателствата, пред които се изправя прилагането на стандартни военни доктрини в сложна,

¹ Програма за граждански операции и подкрепа на местното развитие (Civil Operations and Rural Development Support (CORDS)). CORDS обединява усилията за умиротворяване в цялата страна в интегрирана структура, включваща всички служители на американските военни, Държавния департамент, Агенцията на САЩ за международно развитие (USAID) и Централното разузнавателно управление.

асиметрична и неконвенционална оперативна среда. Той демонстрира по категоричен начин необходимостта от дълбоко разбиране на местния контекст (културен, социален, политически, икономически), от изключителна гъвкавост на оперативно и тактическо ниво и от готовност за адаптация на самата доктрина. Резултатът е разработването и въвеждането на полеовото ръководство FM 3-24 „Counterinsurgency“ на американската армия. Афганистанският опит подчертава също така ролята на ученето чрез действие и понякога изключително скъпоструващата адаптация, която настъпва едва след първоначални неуспехи и значителни загуби.

2.3. Конфликтът в Нагорни Карабах (2020 г.)

Конфликтът в Нагорни Карабах през 2020 г. е ярка илюстрация на това как технологичната адаптация и липсата на такава може да промени динамиката на военните действия на оперативно ниво и да доведе до бързи и решителни резултати. Азербайджан демонстрира забележителна способност за адаптация чрез иновативното и интегрирано използване на съвременни военни технологии, най-вече безпилотни летателни апарати (БЛА), усъвършенствани сензорно-стрелкови мрежи и ефективно действащи сили за специални операции. Тези елементи са използвани за идентифициране, проследяване и поразяване на арменски цели в цялата дълбочина на отбраната. Една от основните тактики на Азербайджан включва използването на стари съветски самолети Ан-2, преоборудвани като безпилотни примамки, за да провокират арменската противовъздушна отбрана (ПВО) да разкрие позициите си. Веднага след това, тези позиции са атакувани от повисоко летящи ударни БЛА като Bayraktar TB2 и баражиращи боеприпаси (т.нар. дронове-камикадзе) (Andrews, 2021). Този подход позволи на Азербайджан не само да неутрализира значителна част от арменската ПВО в ранните етапи на конфликта, но и да установи господство в информационното пространство. Агресивната пропагандна кампания в социалните медии, включваща разпространение на видеозаписи от удари с БЛА, има силен деморализиращ ефект върху арменските сили и население. Анализатори подчертават, че иновативното използване на дронове от Азербайджан довежда до значително съкращаване на цикъла Наблюдение-Ориентация-Решение-Действие (Observe-Orient-Decide-Act – OODA), което им е дало решаващо предимство пред арменските сили (Ščavničar & Oblak, 2023). Дроновете са осигурили непрекъснато разузнаване в реално време, подобрена ситуационна осведоменост и способност за нанасяне на бързи и прецизни удари. За разлика от Азербайджан, арменската страна демонстрира сериозни провали в адаптацията към новите реалности на бойното поле. Нейните системи за ПВО са предимно остарели съветски модели, неспособни ефективно

да се справят със заплахата от съвременните БЛА. Разгръщането на по-модерни системи за ПВО е забавено и недостатъчно. Собствените арменски БЛА са значително по-малко на брой и с по-ограничени възможности. Системите за радиоелектронна борба (РЕБ) също се оказват уязвими. Освен технологичните недостатъци, се наблюдават и пропуски в тактическата подготовка, липса на адекватна маскировка и недостатъчна защита на силите и средствата срещу въздушни удари. Според някои оценки арменските лидери изглежда са били заслепени от минали успехи срещу Азербайджан, което е довело до количествено и качествено изоставане в оборудването и тактиката (Andrews, 2021).

Конфликтът в Нагорни Карабах през 2020 г. е категорично предупреждение за необходимостта от постоянна оценка на технологичните заплахи и непрекъсната адаптация на доктрините, тактиките, въоръжението и подготовката на силите. Марков достига до извода, че успеха вече не се гради само върху традиционни военни тактики, а върху интелигентната комбинация от съвременни технологии и доказани стратегии за тяхното приложение (Марков, 2023). Конфликтът показва, че не просто наличието на нови технологии, а тяхното иновативно и интелигентно интегриране в оперативното изкуство и тактиката, съчетано с неспособността на противника да се адаптира своевременно, може да доведе до бързи и решителни промени в оперативната обстановка и изхода на конфликта.

Разглеждайки тези три конфликта, става ясно, че политическият контекст и стратегическите цели оказват доминиращо влияние върху възможността и посоката на оперативната адаптация. В Ирак политическото изкривяване ограничава оперативното изкуство. В Афганистан стратегически пречки като корупция и умора от войната довежда до оперативно-стратегическо разминаване, а британската мисия в Хелманд страда от постоянно променяща се политическа цел. Дори при наличие на желание и капацитет за адаптация на оперативно ниво, те могат да бъдат силно повлияни или ограничени от решения и фактори на стратегическо и политическо ниво. Успешната адаптация изисква не само гъвкавост на военно-оперативно ниво, но и ясни, последователни и реалистични политически и стратегически насоки.

Освен това адаптацията често се оказва реактивен процес, предизвикан от провали или значителни оперативни предизвикателства, вместо да бъде проактивна и вградена в културата на военните организации. Военните организации често се борят да се адаптират при тежките условия на война, като са склонни да налагат предвоенни концепции, вместо да се приспособяват към реалността, често адаптирайки се едва след значителни загуби. Бавната адаптация в Хелманд и липсата на адаптация от арменска страна в Нагорни Карабах, предполагат съществуването на институционална инерция

или когнитивни бариери. Това налага извода, че развитието на култура на непрекъснато учене, критична самооценка и проактивна адаптация е от решаващо значение.

Технологичната адаптация не е панацея, ако не е съчетана с адаптация в доктрината, тактиката, обучението и организационната култура. В Афганистан, въпреки технологичното превъзходство на коалицията, предизвикателствата са свързани повече с разбирането на средата и COIN доктрината. Доктрината трябва да балансира теория, опит и технология. Технологията от своя страна не трябва да е самоцел, а инструмент, подкрепящ еволюиращи концепции. Фокусът трябва да бъде върху цялостна адаптация.

2.4. Руско-украинската война (2022 г. – досега)

Руско-украинската война, особено след пълномащабното нахлуване на Русия през февруари 2022 г., предоставя богат и все още развиващ се материал за анализ на взаимодействието между предварително установени стратегии и доктрини, и необходимостта от адаптация в хода на бойни действия с висока интензивност. Съществуват множество индикации, че първоначалните руски планове за нахлуването през 2022 г. са се основавали на предположението за бърза и решителна операция, целяща постигането на стратегически цели в рамките на няколко дни, вероятно копирайки в някои аспекти логиката на „Операция Дунав“ от 1968 г. в Чехословакия (Марков, 2025). Тези планове изглежда са били изградени върху фундаментално погрешна оценка на украинската способност за съпротива, както и на потенциалната реакция на международната общност (Jórárt, 2025).

В теоретичен план руската военна мисъл е претърпяла еволюция от класическата съветска концепция за „Дълбока операция“, насочена към физическото унищожение на противника, към по-съвременната идея за „Война от нов тип“. Тази нова концепция акцентира върху по-значителен информационен компонент, използването на „сива зона“ за постигане на стратегическа неяснота, прилагането на некинетични мерки и воденето на стратегия на ограничени действия и изтощение, вместо мащабно физическо унищожение (Василев, 2024). Въпреки тези теоретични разработки първоначалната фаза на нахлуването през 2022 г. демонстрира сериозни провали в прилагането както на класически военни принципи, така и на новите концепции. Наблюдават се значителни проблеми в логистиката, командването и управлението (C2), взаимодействието между различните видове въоръжени сили и родове войски, както и невярна оценка на украинската съпротива и морал. Анализатори на RAND Corporation предполагат, че тези руски провали се дължат не толкова на фундаментални структурни недостатъци в доктрината, колкото на лошо лидерство, неадекватно планиране и недостатъчна подготовка за водене на конфликт с висока

интензивност. Руската армия, въпреки опитите за реформи през годините след разпада на СССР и войната в Грузия през 2008 г., показва трудности при адаптирането на своето съветско наследство към изискванията на съвременното бойно поле (Grisé et al., 2025).

Основното значение на реалистичната оценка на обстановката и способността за бърза адаптация се подчертават от провала на първоначалните планове, основани на остарели предположения и реалността на бойното поле. Началните етапи на войната показват как дори наличието на разработени доктрини за „хибридна“ или „нелинейна“ война може да се окаже неадекватно, ако тези доктрини се основават на погрешни стратегически предположения (например за бърз колапс на противника или масова подкрепа от местното население) и ако тяхното изпълнение страда от системни слабости в основни военни функции като логистика, командване и управление и поддържане на морала на войските. Адаптивността се изисква не само спрямо действията на противника, но и спрямо собствените доктринални и планови недостатъци, които войната разкрива.

За разлика от първоначалните руски затруднения, украинските въоръжени сили демонстрират забележителна способност за адаптация и ефективно прилагане на оперативното изкуство, особено в началните фази на войната. Украйна, макар и наследила съветска военна култура и оборудване, през годините след 2014 г. положи значителни усилия за реформиране на своите въоръжени сили, интегриране на западни военни практики и стандарти на НАТО (Fedorchak, 2024). Анализи на центъра за стратегически и международни изследвания подчертават значението на украинските тактически иновации, често идващи „отдолу-нагоре“, както и високия морал и мотивация на украинските войници. Изненадващата украинска операция в Курска област на Русия през август 2024 г. се разглежда като пример за успешно асиметрично действие и прилагане на принципите на маневрената война, чрез идентифициране и използване на пропуски в руската отбрана, а не чрез фронтална атака срещу силно укрепени зони. Въпреки тези успехи се посочват и определени предизвикателства пред украинското командване и управление, особено на по-високите нива (дивизия/корпус), което понякога води до трудности при концентрирането на бойна мощ за мащабни настъпателни операции (Kostenko, Hodges, Pence, & Jensen, 2025). Украинските сили показват и способност за бързо усвояване и интегриране на нови технологии и разнообразно западно въоръжение, адаптирайки своята тактика към възможностите, които те предоставят (Koh, 2024).

Украинският опит е показателен за това как една по-малка, но по-мотивирана и адаптивна военна сила може успешно да се противопостави на значително по-голям и по-добре въоръжен

противник. Това се постига чрез гъвкаво оперативно изкуство, насърчаване на инициативата на по-ниските нива, способност за бързи иновации и ефективно използване на асиметрични подходи и външна подкрепа. Организационната култура и структурата на командване се оказват основни фактори, влияещи върху способността за адаптация, като по-плоските и децентрализирани структури, насърчаващи инициативата, могат да бъдат значително по-адаптивни в динамична оперативна среда.

Руско-украинската война се превърна в своеобразна лаборатория за изпитване и демонстриране на влиянието на новите технологии върху съвременното оперативно изкуство. Конфликтът подчерта критичната роля на безпилотните летателни апарати (БЛА) за изпълнение на широк спектър от задачи – от разузнаване, наблюдение и целеуказване (ISR) до нанасяне на прецизни удари (ISR-strike). Масовото използване на БЛА от двете страни доведе до ситуация, в която бойното поле стана напълно прозрачно, което значително затруднява скритото концентриране на сили и провеждането на изненадващи мащабни маньоври. В отговор на заплахата от БЛА радиоелектронната борба (РЕБ) се очерта като абсолютно необходим елемент от съвременните военни операции. Системите за РЕБ се използват активно за заглушаване на комуникационните и навигационните канали на БЛА, както и за противодействие на високоточните оръжия, управлявани чрез GPS. Например, руското заглушаване на GPS сигнали е довело до намаляване на ефективността на някои видове западно високоточно въоръжение, предоставено на Украйна (Kostenko, Hodges, Pence, & Jensen, 2025). Кибернетичните операции и информационната война също играят съществена роля в конфликта, като се използват за нарушаване на комуникациите, събиране на разузнавателна информация, разпространение на пропаганда и дезинформация, и оказване на психологически натиск върху противника и неговото население. Руската концепция за „Война от нов тип“ изрично предвижда интегрирането на информационния компонент като основен елемент на военните действия (Kane, 2019). Космическите средства за разузнаване, наблюдение и комуникация (ISR) са от критично значение за осигуряване на ситуационна осведоменост и целеуказване, но същевременно самите те представляват ценни и потенциално уязвими цели (Priebe, et al., 2020).

В своя публикация RAND Corporation отбелязват, че в условията на съвременното бойно поле, характеризиращо се с прозрачност, напреднали способности за разрушаване на системите за командване и управление (C2) и ефективна интеграция на средствата за наблюдение с далекобойните огневи системи, провеждането на класически настъпателни операции е изправено пред значително по-големи

предизвикателства (Hvizda, et al., 2025). Тези технологични промени оказват съществено въздействие върху оперативното планиране и налагат преосмисляне на съществуващите доктринални концепции. Те изискват разработването на нови тактики, техники и процедури (ТТП) за ефективно използване на новите технологии и за противодействие на технологичните предимства на противника. Наблюдава се непрекъсната технологична надпревара и адаптация в реално време, особено в областта на БЛА и РЕБ, където циклите на иновация и контраиновация са изключително бързи. Това означава, че оперативното изкуство трябва да включва не само използването на съществуващи технологии, но и способността за бързо предвиждане, разработване, внедряване и противодействие на нови технологични заплахи и възможности в хода на самия конфликт. Това от своя страна поставя огромни изисквания към гъвкавостта на системите за снабдяване, обучението на личния състав и скоростта на доктриналната адаптация.

3. ДИНАМИЧНОТО РАВНОВЕСИЕ МЕЖДУ АДАПТИВНОСТ И ДОКТРИНА В ОПЕРАТИВНОТО ИЗКУСТВО

Анализът на теоретичните основи на оперативното изкуство и казусите от съвременните конфликти ясно показва, че ефективността на оперативно ниво не се постига чрез избор между сляпо придържане към доктрината или безгранична адаптивност. Вместо това, успехът се крие в постигането на динамично равновесие, при което доктрината служи като солидна основа, а адаптивността осигурява релевантност и ефикасност в лицето на постоянно променящата се и често непредсказуема оперативна среда.

Оперативното изкуство по своята същност е сложен когнитивен процес, който изисква от командирите и техните щабове много повече от простото познаване и прилагане на установени правила и процедури. То е когнитивен подход, който се основава на използването на творческо мислене от страна на командирите и изисква широка визия, способност за предвиждане и разбиране на сложните връзки между поставените цели и наличните средства за тяхното постигане. То представлява балансиращо взаимодействие между стратегическото и тактическото мислене, което позволява трансформирането на тактическите действия в оперативни и стратегически резултати. За да функционира ефективно като адаптивна рамка, оперативното изкуство изисква от практикуващите го да виждат средата такава, каквато е, а не такава, каквато искат да бъде. Това подчертава необходимостта от обективност, критично мислене и способност за преодоляване на когнитивни предубеждения. Следователно ефективното оперативно изкуство не е просто следване на предварително написани процедури,

а интелектуално предизвикателство, което изисква от военните лидери да бъдат едновременно ерудирани – задълбочено познаващи доктрината, историята и теорията на военното изкуство и творци – способни да адаптират съществуващите знания или да създават напълно нови подходи, когато ситуацията го налага.

Съвременните конфликти предоставят множество поуки, които очертават необходимостта от еволюция както на оперативното изкуство, така и на военните доктрини. Самата природа на войната се е променила и концептуализацията на оперативното изкуство трябва да последва тази промяна, разширявайки своя обхват отвъд традиционните схващания за бойното поле и конвенционалните военни действия. Примери като Арабско-израелската война от 1973 г. и руската анексия на Крим през 2014 г. илюстрират разширеното приложение на военната сила, където целта не е непременно постигането на традиционна военна победа чрез разгром на противника, а по-скоро предизвикването на желани промени в международната система или в поведението на други актьори (Clouse, 2023). Еволюцията на руската военна мисъл към концепцията за „Война от нов тип“, с акцент върху информационния компонент и ограничените действия, е пример за адаптация към променените геополитически реалности и собствените силови ограничения. Тези уроци подчертават, че оперативното изкуство трябва да се справя с все по-сложна среда, включваща не само физическите домейни на войната, но и информационни, кибернетични, когнитивни и дори икономически аспекти. Военните доктрини трябва да се развиват, за да отразят тези промени.

В отговор на тези предизвикателства, съвременните военни доктрини все повече се стремят да интегрират принципите на адаптивност и гъвкавост. Концепцията за мултидомейнни операции (MDO), разработена от армията на САЩ, е пример за такъв доктринален подход. Тя не предлага универсално готово решение, а по-скоро предоставя на командирите рамка и набор от инструменти за планиране и провеждане на кампании и операции, които могат и трябва да бъдат адаптирани към специфичните условия на всяка конкретна оперативна среда. MDO цели бърза и непрекъсната интеграция на способности във всички домейни, електромагнитния спектър и информационната среда за постигане на военно предимство (Bedard, 2022). Въпреки това ефективното прилагане на такива адаптивни доктринални концепции се сблъсква със значителни предизвикателства. Анализатори на RAND Corporation, например, посочват проблеми пред командването и управлението (C2) в контекста на MDO, произтичащи от съществуващото разделение на властите и отговорностите между различните бойни командвания, както и между

военните и разузнавателната общност. Това често води до необходимост от повече стъпки за одобрение на действия, недостатъчна експертиза по отношение на всички домейни на оперативно ниво и повишена зависимост от уязвими комуникационни канали (Priebe, et al., 2020). Доктрината на ВВС на САЩ също подчертава необходимостта от промяна в мисленето, като акцентира върху постигането на желани ефекти, а не върху конкретни платформи, и върху ефективното използване на всички домейни, вместо върху стремежа за притежаване на определени домейни от отделните видове въоръжени сили (Lemaу, 2020). Тези примери показват осъзнаването на необходимостта от разработване на адаптивни доктринални рамки, способни да се справят със сложността на съвременната война. Успешното им прилагане обаче изисква преодоляване на значителни организационни, технологични, културни и дори юридически бариери.

Динамичното равновесие между адаптивност и доктрина не е просто теоретична концепция, а практическо предизвикателство, което изисква специфични институционални механизми за учене и промяна. Създаването на поуки от практиката, водят до натрупване на знания по множество малки въпроси, но пропускат някои от големите, фундаментални въпроси на войната. Бавната адаптация на британските сили в Хелманд, въпреки предходния опит от Басра, е пример за това как военните организации често се адаптират едва след като са претърпели значителни загуби или са се сблъскали със сериозни провали. Следователно простото документиране на уроци не е достатъчно. Необходимо е те да бъдат ефективно и своевременно интегрирани в доктрината, обучението и практиката. За да се постигне ефективно равновесие, военните организации трябва да инвестират в разработването и поддържането на гъвкави системи за извличане на поуки, експериментиране и бързо внедряване на иновации.

Нарастващата роля на недържавни участници, прокси сили и операции в сивите зони на съвременните конфликти допълнително усложнява прилагането на традиционните доктрини, разработени за конвенционални войни. Тези хибридни заплахи често не се поддават на чисто военни решения и изискват по-тясно интегриране с други инструменти на националната мощ – дипломатически, информационни, икономически и правоохранителни. Това налага извода за необходимостта от разработване на адаптивни подходи в оперативното изкуство.

Човешкият фактор – включващ морал, лидерство, качество на обучението, когнитивни способности, както и разбиране на културните особености на противника и на собствените сили – остава от критично значение, дори в епохата на високотехнологична война. Оперативното изкуство трябва да интегрира дълбоко разбиране на човешките и

културните аспекти на конфликта, а доктрините трябва да бъдат достатъчно гъвкави, за да позволят адаптиране към тези нематериални, но често решаващи фактори.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Взаимодействието между необходимостта от адаптивност и придържането към установени стратегии и доктрини е в самата сърцевина на съвременното оперативно изкуство. Анализът на теоретичните постановки и емпиричният материал от последните конфликти недвусмислено показва, че това не е въпрос на избор „или-или“, а на постигане на сложен и динамичен синтез. Доктрината предоставя необходимата интелектуална основа, общ език и изпитани принципи за действие, докато адаптивността осигурява релевантността и ефективността на военните усилия в лицето на постоянно променящи се предизвикателства на конкретната оперативна среда.

Съвременната епоха изисква още по-голяма когнитивна гъвкавост, организационна адаптивност и лидерска прозорливост. Направеният анализ поражда и някои въпроси за обмисляне. На първо място е насърчаването на критично, творческо и адаптивно мислене. Необходимо е да се развият способности за задълбочен анализ на сложни и несигурни ситуации, за синтез на разнородна информация, за предвиждане на възможни развития и за генериране на иновативни и нестандартни решения на оперативни проблеми. Това предполага, че обучението и подготовката на командири и щабни офицери трябва да надхвърлят механичното изучаване и възпроизвеждане на доктринални положения.

На следващо място е необходимостта военните доктрини да насърчават проявата на инициатива на всички нива, да отчитат възможността за отклонение от стандартните процедури при наличие на основателни причини и да включват ясни механизми за бърза актуализация и ревизия въз основа на извлечените поуки от реални операции, учения и експерименти. Това изисква да се насърчава култура на открито обсъждане на грешките, на експериментиране с нови подходи и на поемане на премерени рискове в името на иновациите и подобряването на ефективността.

Въвеждането на нови технологии само по себе си не гарантира предимство. От съществено значение е разработването на адекватни концепции, доктрини и тактики за тяхното ефективно интегриране в оперативното изкуство, както и за своевременното разработване на контрамерки срещу технологичните предимства на потенциалния противник. Технологиите трябва да бъдат разглеждани като инструменти за постигане на оперативни цели, а не като самоцел.

Оперативното изкуство е в процес на непрекъсната еволюция, движена от променящия се характер на войната и технологичния напредък. Способността на въоръжените сили да намират правилния баланс между доказаните принципи на военната наука и императивите на адаптацията ще бъде от решаващо значение за техния успех в сложната и несигурна среда на ХХІ век.

ЛИТЕРАТУРА:

- Василев, В. (2024). *България във фокуса на хибридните заплахи от Русия*. София: Военна академия „Г. С. Раковски“.
- Енев, Е. (2021). *Оперативно изкуство и методология на критичното и системното мислене – връзки и зависимости*. София: Военна академия „Г. С. Раковски“.
- Марков, Д. (2023). *Използване и противодействие на ДУЛС – поуки от втората война в Нагорни Карабах*. Велико Търново: Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“.
- Марков, Д. (2025). *Тенденции в използването на артилерията (Ролята на костенурката)*. София: ВА „Г. С. Раковски“.
- Национална отбранителна стратегия. (2025). *Национална отбранителна стратегия*. София: МО.
- НП – 01. (2017). *Доктрина на Въоръжените сили на Република България* (А изд.). София: МО.
- НП-05. (2018). *Доктрина за планиране на операциите (издание А)*. София: МО.
- Прокопиев, С., Иванов, И., Гайдаров, К., Згурев, С., Симеонов, Н., Цветанов, В., & Йончев, Ц. (2021). *Ръководство за развитие на националните концептуални и доктринални документи на въоръжените сили. Част I*. София: МО.
- Jójárt, K. (2025, March 24). *Russian Views On The Future Of Manoeuvrist Approach Based On The Lessons Learned From The War In Ukraine*. The Defence Horizon Journal. Retrieved May 29, 2025, from <https://tdhj.org/blog/post/russian-manoevrist-approach/>
- ADP 3-0. (2016, November 11). *Operations*. Retrieved May 29, 2025, from <https://www.bits.de/NRANEU/others/amd-us-archive/ADP3-0%2816%29.pdf>
- Andrews, P. (2021, August). *Lessons from the Nagorno-Karabakh 2020 Conflict*. Retrieved May 29, 2025, from <https://api.army.mil/e2/c/downloads/2023/01/31/693ac148/21-655-nagorno-karabakh-2020-conflict-catalog-aug-21-public.pdf>
- Bedard, A. (2022). *Organizing for Multi-Domain Operations Convergence: Lessons Learned from US Army and US Air Force Integration*. School of Advanced Military Studies US Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, KS. Retrieved May 29, 2025, from

- https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://cgsc.contentdm.oclc.org/digital/api/collection/p4013coll3/id/4331/download&ved=2ahUKEwiVo6mWj_uQAxUVRvEDHfH4IfwQFnoECCEQAQ&usg=AOvVaw3YMCvY9D71onUiPMYgY_yV
- Celeski, J. (2005). *Operationalizing COIN*. Retrieved May 29, 2025, from <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA507338.pdf>
- Chersicla, R. (2023, March-April). *Term of Art What Joint Doctrine Gets Wrong about Operational Art and Why It Matters*. Army University Press. Retrieved May 29, 2025, from <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/March-April-2023/Term-of-Art/>
- Clouse, D. (12 05 2023 r.). *War Has Changed, and the Army's Conceptualization of Operational Art Must Follow Suit*. Retrieved May 30, 2025, from <https://mwi.westpoint.edu/war-has-changed-and-the-armys-conceptualization-of-operational-art-must-follow-suit/>
- Deves, T. (2021). *Operational Art and Political Warfare: A Cognitive Adaptation Problem*. War College Papers 2021. The Forge. Retrieved May 29, 2025, from <https://theforge.defence.gov.au/war-college-papers-2021/operational-art-and-political-warfare-cognitive-adaptation-problem>
- Egnell, R. (2011, March). Lessons from Helmand, Afghanistan: what now for British counterinsurgency? *International Affairs*, 87 (2), 297-315. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2011.00974.x>
- Eikmeier, D. (2015, September 09). *Operational Art and the Operational Level of War, are they Synonymous? Well It Depends*. Small Wars Journal. Retrieved May 29, 2025, from <https://archive.smallwarsjournal.com/index.php/jrnl/art/operational-art-and-the-operational-level-of-war-are-they-synonymous-well-it-depends>
- Fedorchak, V. (2024). *The Russia-Ukraine War Towards Resilient Fighting Power*. New York: Routledge. Retrieved May 30, 2025, from <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/88442/9781040007242.pdf%3Fsequence%3D1%26isAllowed%3Dy&ved=2ahUKEwil-dbfmPuQAxUGSvEDHf8kHPsQFnoECBYQAQ&usg=AOvVaw1LP62DRpd6Mjn7XILf9kcC>
- Gray, J. (2014, Nov 17). *The Challenges of British Counterinsurgency in Helmand – Why did it go so Wrong?* E-INTERNATIONAL RELATIONS. Retrieved May 29, 2025, from <https://www.e-ir.info/2014/11/17/the-challenges-of-british-counterinsurgency-in-helmand-why-did-it-go-so-wrong/>

- Grisé, M., et al. (2025, Mar 27). *How Will Russia Reconstitute Its Military After the Ukraine Conflict?* RAND. Retrieved May 29, 2025, from https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RBA2713-2.html
- Hvizda, M., Frederick, B., Laufer, A., Evans, A., Gunness, K., & Ochmanek, D. (2025, May 22). *Dispersed, Disguised, and Degradable The Implications of the Fighting in Ukraine for Future U.S.-Involved Conflicts*. RAND. Retrieved May 30, 2025, from https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA3141-2.html
- JDP 0-01. (2022, November 21). *Joint Doctrine Publication (JDP) 0-01, UK Defence Doctrine (UKDD)* (Sixth Edition). Retrieved July 03, 2025, from <https://www.gov.uk/government/publications/uk-defence-doctrine-jdp-0-01>
- Jensen, R. (2019). *(Mis)use of Weapons CERP in the Afghan Surge*. MARINES. Retrieved May 30, 2025, from https://www.usmcu.edu/Portals/218/MCUJ_10_1_%28Mis%29use%20of%20Weapon_CERP%20in%20the%20Afghan%20Surge_Rebecca%20Jensen.pdf
- Jensen, R., & Leonard, S. (2021, October 09). *Back to the Future: Rediscovering Operational Art in an Era of Great Power Competition*. Modern War Institute at West Point. Retrieved May 30, 2025, from <https://mwi.westpoint.edu/back-to-the-future-rediscovering-operational-art-in-an-era-of-great-power-competition/>
- JP 5-0. (2020, December 01). *Joint Publication 5-0. Joint Planning*. Retrieved May 30, 2025, from https://irp.fas.org/doddir/dod/jp5_0.pdf
- Kane, N. (2019). *From Tukhachevskii to Gerasimov: The Evolution of the Russian Way of Warfare into the Information Age*. Leavenworth: School of Advanced Military Studies US Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, KS.
- King, A., Hoffman, F., Galbereath, D., & Farrell, T. (2013, December 12). *Military Adaptation in Afghanistan* by Theo Farrell, Frans Osinga and James A Russell. *International Politics Reviews*, 1, 100-116. <https://doi.org/10.1057/ipr.2013.19>
- Koh, J. (2024). *Bridging the Gap: Military Engineering Lessons From the Russo-Ukrainian War*. Retrieved May 30, 2025, from <https://www.cfc.forces.gc.ca/259/290/950/286/Koh.pdf>
- Kostenko, R., Hodges, B., Pence, S., & Jensen, B. (2025, February 20). *Land Domain Lessons from Russia-Ukraine. Conflict in Focus*. CSIS. Retrieved May 30, 2025, from <https://www.csis.org/analysis/land-domain-lessons-russia-ukraine-conflict-focus>
- Lemay, C. (2020, October 08). *A Primer On Doctrine*. Curtis E. Lemay Center for Doctrine Development and Education. Retrieved May 27, 2025, from

- https://www.doctrine.af.mil/Portals/61/documents/Doctrine_Primer/A%20Primer%20on%20Doctrine%208%20Oct%2020%20v2.pdf
- Piatt, W. (1999, May). *What is Operational Art?* Retrieved May 29, 2025, from <https://apps.dtic.mil/sti/tr/pdf/ADA370243.pdf>
- Priebe, M., Ligor, D., McClintock, B., Spirtas, M., Schwindt, K., Rooney, B. (2020, December 03). *Multiple Dilemmas Challenges and Options for All-Domain Command and Control*. Retrieved May 30, 2025, from https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA381-1.html
- RAND Army Research Division. (n.d.). *What RAND Research Says About Counterinsurgency, Stabilization, and Nation-Building*. RAND. Retrieved May 29, 2025, from <https://www.rand.org/ard/topics/counterinsurgency-stabilization-and-nation-building.html>
- Ščavničar, D., & Oblak, T. (2023, December). A Case Study on the Use of Drone Technology in the 2020 Nagorno-Karabakh War. *International Journal of Recent Advances in Multidisciplinary Research*, 10(12), 9299-9310. Retrieved May 29, 2025, from <https://www.ijramr.com/sites/default/files/issues-pdf/4934.pdf>
- Taylor, J. (2021). *Operational Art Undermined: The Iraq Experience*. The Forge. Retrieved May 29, 2025, from <https://theforge.defence.gov.au/war-college-papers-2021/operational-art-undermined-iraq-experience>
- Tripodi, C. (2023). Hidden hands: The failure of population-centric counterinsurgency in Afghanistan 2008-11. *Journal of Strategic Studies*, 47(4), 545–573. <https://doi.org/10.1080/01402390.2023.2169673>